

prací badatelských. A především si bude vědom omezenosti a speciálnosti svých výpisků vzhledem k celku, takže bude vždy s to stanovit si směr i rozsah každého dalšího průzkumu literárněvědného materiálu v nových oblastech svého zájmu.

Úvodem o lístcích, kartotékách a základních pojmech

Záznamy pořizujeme na kartotéční lístky mezinárodního formátu A6 (105 mm x 148 mm). Knihovnický formát k tomuto účelu nevyhovuje - je příliš malý, zvláště počítáme-li s pracovními výpisky pro nejrůznější speciální případy.

Lístky jsou buď autorské, nebo předmětové. Zvláštním případem jsou lístky dešifrační. Všechny tyto lístky obsahují záznamy pořízené podle týchž pravidel, což znamená, že vyžaduje-li daná bibliografická jednotka (báseň, povídka, glosa, referát, studie atd.) zaznamenání ve všech druzích těchto lístků, jsou všechny - až na záhlaví - stejné.

Autorské lístky budeme řadit do autorské kartotéky, v níž zachytíme všechny práce seřazené abecedně podle autorů těchto prací.

Předmětové lístky jsou dvojí: jmenné a věcné. Jmenné předmětové lístky budeme řadit do kartotéky předmětové jmenné, v níž zachytíme práce o jednotlivých literárních osobnostech v abecedním pořádku podle těchto osobností. Věcné předmětové lístky zařadíme do předmětové kartotéky věcné, kterou uspořádáme buď systematicky (podle logického třídění příslušného oboru), nebo věcně (podle určitých obecných hesel v abecedním pořádku).

Lístky dešifrační pořizujeme na užité pseudonymy a šifry i na práce anonymní a řadíme je do zvláštní kartotéky pseudonymů, šifer a prací anonymních. Jsou to lístky pomocné, druhotné a

vždy je pořizujeme vedle lístků autorských, od nichž se liší jen záhlavím.

Každý text na lístku je trojdílný a obsahuje:

- 1) záhlaví,
- 2) vlastní bibliografický záznam,
- 3) anotaci.

1. Záhlavím rozumíme první údaj na lístku, podle něhož bude lístek zařazen v příslušné kartotéce; píšeme je obyčejně do levého horního rohu.
2. Vlastním bibliografickým záznamem rozumíme další část záznamu pod záhlavím, obsahující znovu jméno autora, název jeho práce a ostatní technické údaje o knize nebo o časopise, v němž se zachycená práce vyskytuje.
3. Anotací rozumíme třetí část záznamu, připojenou za vlastním bibliografickým záznamem; jestliže se vlastní bibliografický záznam týkal vnějších, právě bibliografických znaků zachycované práce, týká se anotace jejího obsahu.

1. ZÁHLAVÍ.

Všechny lístky autorské i předmětové jsou ve druhé a třetí části (tj. ve vlastním bibliografickém záznamu a v anotaci) zásadně stejné - lze tyto části tedy např. propisovat na stroji apod.; liší se pouze heslem v záhlaví. Autorské lístky obsahují v záhlaví jméno autora zachycené práce. Ke každé zaznamenávané práci lze vyhotovit tolik autorských lístků, kolik autorů se na ní podílelo (např. po jednom lístku na každého spoluautora, překladatele, redaktory sborníku, na autory před-

mluv a doslovů, na editory, popřípadě na autory poznámek, slovníků, vysvětlivek, rejstříků apod.). P ř e d m ě t o v é l í s t k y j m e n n é obsahují v záhlaví jméno literární osobnosti, o níž se v práci pojednává. Ke každé zaznamenané práci vyhotovujeme tolik lístků předmětových jmenných, kolika osobností se podstatně týká. P ř e d m ě t o v é l í s t k y v ě c n é obsahují v záhlaví věcný pojem, jehož se zachycená práce týká. Týká-li se práce několika témat, můžeme na každé téma vypracovat zvláštní lístek s příslušným záhlavím. Lístky druhý a další, ať autorské, ať předmětové jmenné, ať předmětové věcné (pokud si je vyžaduje zpracování téže bibliografické jednotky), lze psát na stroji s průklepy, přičemž se pouze záhlaví vyplní individuálně - bez průklepů.

Vztah mezi záhlavím a ostatními částmi lístku musí být naprosto zřetelný: na první pohled musí být zřejmé - jak u autorských, tak u předmětových lístků -, proč byl lístek na jednotlivé osobnosti nebo témata vypracován. Není-li tento vztah zřejmý hned z vlastního bibliografického záznamu, musí jej osvětlit anotace.

a) Jmenné heslo v záhlaví.

Jmenným heslem v záhlaví je příjmení a křestní jméno autora v nejširším slova smyslu (překladaatele, editora, redaktora atd.) zaznamenané práce u lístků autorských nebo příjmení a křestní jméno literární osobnosti, jíž se práce týká (popřípadě jíž je dedikována) u lístků předmětových jmenných. Je samozřejmé, že v záhlaví může být vždy jméno pouze jediné osobnosti. Protože je záhlaví rozhodujícím prvkem jak při třídění, tak při abecedním řazení do příslušných kartoték (v našem případě autorské a předmětové jmenné), píšeme v něm na prvním místě vý-

razně příjmení, na druhém - po čárce - všechna nezkrácená jména křestní: Šalda, František Xaver; Krejčí, František Václav; u jmen ugrofinských a turkotatarských čárku neděláme: Áraný János. Nikdy v návěští neuvádíme ani tituly, ani hodnosti. Předložky d e, v o n, z u r atd., pokud jsou součástí šlechtického jména, klademe za poslední křestní jméno: Balzac, Honoré de; Chamisso, Adelbert von; Linde, Otto zur. Pouze české předložky z a ze a francouzskou předložku d' píšeme před příjmením, ale při abecedním řazení k nim nepřihlížíme: z Hvězdy, Jan řadíme pod H, d'Aubigné, Eugène řadíme pod A apod. Vyskytuje-li se u šlechtického přídomku původní příjmení, píšeme toto příjmení před šlechtickým přídomkem: Hájek z Libočan, Václav; Martin du Gard, Roger; lístky v těchto případech zařadíme ovšem pod Hájka a Martina. Naproti tomu řadíme lístky podle předložky nebo členu, které pak píšeme před jménem, v těch případech, kdy se staly součástí jména: Le Bon, Gustave; Des Périers, Bonaventure; Du Bellay, Joachim; De Sanctis, Francesco; Dos Passos, John; D'Annunzio, Gabriele; O'Neill, Eugen; ve všech těchto případech píšeme předložku nebo člen s velkým počátečním písmenem.

Jména v záhlaví, příjmení i křestní, píšeme vždy původním pravopisem toho jazyka, jemuž osobnost náleží; z toho vyplývá, že ani k ženským jménům nepřipojujeme českou koncovku: Lagerlöf, Selma; Gippius, Zinajda Nikolajevna; Orzeszkowa, Elize. Pokud jde o přepis jmen z azbuky, je třeba užívat tzv. odborného přepisu, transliterace (viz Tabulky běžného a odborného přepisu azbuky do latinky; vyd. Čs.-sov. institut 1951; zvláštní otisk z časopisu Sovětská věda - Jazykověda, č. 3-4, str. 143-6, a z časopisu Praha-Moskva, č.6, str. 136-7), pouze v anotacích lze

pro potřebu české literárněvědné bibliografie (bohemistiky) užít přepisu běžného podle tabulek v Pravidlech českého pravopisu z roku 1957.

Rovněž v psaní českých jmen zachováváme jazykové i pravopisné zvláštnosti, vyskytující se především v křestních jménech: Fischer, Otakar; Theer, Otakar; Tilschová, Anna Maria; Ressler, Kamill apod. Pravopisné zvláštnosti a zvláštnosti v grafice však nezachováváme tam, kde jde o pouhou shodu s dobovou normou (proto nepíšeme Hanka, Wacslaw, nýbrž Hanka, Václav).

Osobnosti stejných příjmení a křestních jmen je třeba v záhlaví rozlišit; k tomu účelu je nejlépe užít ve vžitých případech obvyklých výrazů, které píšeme za křestní jméno v hranaté závorce: Dumas, Alexandre [Syn]; Toman, Prokop [ml.]; v případech ne právě běžných rozlišíme osoby téhož jména stručnou charakteristikou rovněž v hranaté závorce za jménem: Zavřel, František [režisér]; Zavřel, František [gramatik]. U spisovatelů, které podepisovaly část svého díla dívčím jménem, píšeme v záhlaví jejich nové jméno, stalo-li se obvyklé (v kartotéce ovšem odkážeme vylučovacím lístkem staré jméno na jméno nové; tento vylučovací lístek bude znít např.: Hennerová, Marie viz Pujmanová, Marie, přičemž výraz s "viz..." napíšeme pod návěští Hennerová, Marie).

Pokud jde o středověká jména, budeme je psát v záhlaví podle běžného úzu a na jinou možnost upozorníme opět vylučovacím lístkem: na běžném lístku autorském nebo předmětovém bude v záhlaví např. Biskupec z Pelhřimova, Mikuláš, a příslušný lístek vylučovací bude znít: z Pelhřimova, Mikuláš Biskupec, viz Biskupec z Pelhřimova, Mikuláš; podobně na Adama z Veleslavína, Daniela, bude odkázáno vylučovacím lístkem s návěští z Velesla-

vína, Daniel Adam, i když zde Adam není jméno křestní.

Vylučovacích lístků však použijeme nejen v těchto případech (u jmen dívčích a u jmen středověkých), nýbrž i u jmen mužských, pokud autor sám časem přešel k novému úzu, který převládá. Tak budeme psát v záhlaví např. Čapek-Chod, Karel Matěj, nebo Dolanský, Julius, i když jsou ve zpracovávaném materiálu jmenování nebo podepsání K.M. Čapek nebo J. Heidenreich - na obě tato jména musíme mít ovšem v příslušných kartotékách po jednom vylučovacím lístku.

Vylučovací lístky zavedeme konečně i u těch autorů, kteří psali výhradně nebo téměř výhradně pod pseudonymem, který už ani jako pseudonym nepociťujeme, nebo který byl dokonce časem přijat za občanské jméno. Na autorských i předmětových jmenných lístcích budeme psát do záhlaví tento pseudonym, na nějž bude odkázáno jejich původní jméno lístkem vylučovacím. Jde o autory jako Karolína Světlá, Jaroslav Vrchlický, Václav Řezáč, A.C. Nor apod. Pouze vylučovací lístky budou mít v záhlaví Mužáková, Johanna; Frída, Emil; Voňavka, Václav; Kaván-Nor, Josef.

Z dosavadního výkladu vyplývá, že nám záhlaví se jmenným heslem umožní při třídění sjednotit jednak všechny práce téhož autora (v kartotéce autorské), jednak všechny práce o něm (v kartotéce předmětové jmenné). Je mu tedy třeba věnovat náležitou péči, aby nevznikly ani omyly při řazení lístků různých autorů stejných jmen, ani takové případy, kdy je dílo jediného autora zařazeno na několika místech - u autorů se složitějším jménem nebo podepisujícím své práce několika jmény.

b) Věcné heslo v záhlaví

Věcným heslem je pojem, který vyjadřuje nebo označuje věcný námět, obsah zaznamenávané práce. Protože definitivní heslo

lze určit až při celkové redakci všeho materiálu, je účelné psát záhlaví s věcným heslem nejprve tužkou. Věcné heslo má základní význam v těch případech, chceme-li získat a vytvořit věcnou nebo systematickou kartotéku oboru. Pak budeme volit za hesla v záhlaví jednotlivé pojmy, s nimiž pracuje teorie literatury, nebo pojmy označující jednotlivá období, literární skupiny, směry apod. Ve stadiu excerpce není ovšem stanovení těchto hesel definitivní - rozhodující bude závěrečná redakce příslušného materiálu. Obsah zaznamenávaných prací musí být ovšem přesně vyjádřen už v anotacích, aby se mohlo odpovědně přikročit k redakci, aniž bude nutno vracet se k popisovaným jednotkám. Velmi často děláme předmětové věcné lístky z důvodů pomocných, např. s heslem "literatura česká v cizině" zaznamenáváme zmínky o zahraničních pracích o české literatuře a o českých knihách přeložených do cizích jazyků. Pod tímto heslem se nám shromáždí údaje, které bychom jinak velmi těžko zjišťovali, zvláště ve starší době. Jiným takovým pomocným heslem může být heslo "časopisy", pod nímž shromáždíme zmínky především o vzniku a zániku časopisů; těchto údajů využijeme při sestavování soupisů časopisů, především jako kontrolní materiál. Konečně mohou být věcným heslem incipity písní lidových nebo jarmarečních nebo vůbec jakýchkoli ústních projevů folklórních. V tomto případě je si ovšem třeba uvědomit, že jde-li o záhlaví na lístku zachycujícím přímo takovou píseň nebo jiný projev, bude lístek řazen do kartotéky autorské, zatímco lístek se stejným záhlavím, ale zachycující práci o takové písní nebo projevu, případně do kartotéky předmětové věcné.

c) Záhlaví u lístků dešifračních

V záhlaví dešifračních lístků budeme psát šifru nebo pseu-

donym, jímž je excerpovaná práce podepsána, protože dešifrační lístky mají sloužit vybudování kartotéky šifer a pseudonymů. Pokud jde o pseudonym typu osobního vlastního jména, píšeme záhlaví stejně jako u lístků jmenných (Musil, Beneš; Georgov, Ilja), s tím rozdílem, že nedoplňujeme křestní jméno, není-li udáno nebo je-li udáno jen zkratkou. Jde-li o pseudonym typu Junius nebo Kukátkář, píšeme jej v záhlaví beze změny. Šifry píšeme v záhlaví v přesném opisu, se všemi vyskytujícími se variantami velkých písmen a interpunkce, tedy J.F., j.f., jef, jef., -jf, -jf., -jf-, -jf.-, -k., -k apod.; přitom nikdy nepřehazujeme pořadí písmen, i když víme, že první písmeno zkracuje jméno křestní a druhé příjmení.

Tam, kde se nám podaří šifru nebo pseudonym bezpečně rozluštit, vyhotovujeme dešifrační lístek jen při excerpce té práce, u níž autor této šifry nebo tohoto pseudonymu poprvé použil - při excerpce časopiseckého materiálu tedy při jejich prvním výskytu v každém ročníku. U prací podepsaných pseudonymy nebo šiframi dosud nedešifrovatelnými zhotovujeme dešifrační lístek vždy znovu (např. z toho důvodu, že nevíme, která práce povede k dešifraci během další práce).

Dešifrační lístky nevyhotovujeme pro pseudonymy vžitě (Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská, Jaroslav Vrchlický, Petr Bezruč, Stanislav Lom, Benjamin Klička, A.C. Nor, Václav Řezáč apod.). Má-li být kartotéka pseudonymů úplná, stačí do ní vřadit jediný vylučovací lístek na každý takový pseudonym (typu Vrchlický, Jaroslav viz Frida, Emil), jak bylo uvedeno výše. Konečně vyhotovujeme navíc dešifrační lístky, které se až na záhlaví neliší od lístků autorských, na každou práci anonymní, kdy v záhlaví uvedeme název práce.